

toe: als mijn familie in Duitsland pogingen zou doen om voor mij gratie te bewerkstelligen, zal ik die niet aannemen.¹

★

Johanna Scholten kreeg levenslang, Antje Roos, Geertruida van Essen en Elsa Maris werden naar de vrouwen-gevangenis in Kleef gezonden, Dekking naar Vught, Honig en Beck naar het *SS-Straflager* in Dachau waar zij als arts moesten werken, Brandsteeder werd na een jaar in vrijheid gesteld – van alle overigen (Arondeus, Bloemgarten, Gröger, Hartogh, van Musschenbroek, Reitsma, Halberstadt, Brouwer, Limperg, Bakker, Barentsen, van Doorn en Roos) werd het doodvonnis bekrachtigd. Dat werd die dertien mannen op de ochtend van 30 juni meegedeeld. ‘Wij mochten vandaag’, aldus een briefje dat Bloemgarten de gevangenis uit wist te smokkelen,

‘ons laatste menu vaststellen, maar mijn celgenoten en ik begeren geen afwijking van het dagelijks rantsoen. Je hebt geen idee hoe wij in alles één zijn en vol vertrouwen ons vonnis tegemoet gaan. Wij hebben gedaan wat wij doen *moesten* en zijn volkomen verzoend met de dood. Wie zijn leven verliest, zal het terugontvangen als een geheiligd bezit, echter te teer en te broos dan dat dit van lange duur kan zijn. God roept – wij wachten met ongeduld.’²

Gotjé (die in een apart proces vier jaar gevangenisstraf kreeg) zat in die laatste dagen recht tegenover de dubbele cel (tevorens ziekenzaal) waarin de dertien ter dood veroordeelden opgesloten zaten. Rode, witte en blauwe bloemen stonden er op een tafeltje, elke avond zongen de dertien gezamenlijk het Wilhelmus en andere vaderlandse liederen. ‘Ik verbaasde mij’, schreef Gotjé later, ‘over de opgewektheid van de jongens. Zij lachten, debatteerden en lazen om beurten hoofdstukken uit de bijbel voor.’ Halberstadt had zich hervonden: ‘Henri Halberstadt was na een paar dagen weer een gewoon mens geworden . . . Arondeus en Brouwer waren steeds opgewekt; zij bezielde hun kameraden door hun lichtend voorbeeld.’³

‘Wanneer je deze brief krijgt’, zo schreef Arondeus in een afscheidsbrief aan een vriend,

¹ C. A. Honig, aangehaald door Jules Huf: ‘Gesprek met overlevenden’, *De Telegraaf*, 29 juni 1963. ² Aangehaald in J. J. van Tongeren: ‘De geestelijke achtergrond van het werk van Groep 2000’ (1946), p. 22 (Doc II-295, a-2). ³ H. C. E. Gotjé: Verslag (z.d.), p. 4 (Doc II-97, a-10).